

**АРЧІЛ ПАНДЖИКІДЗЕ ТА ІНШІ
ПРОТИ ГРУЗІЇ
(ARCHIL PANDZHIKIDZE AND OTHERS
v. GEORGIA)**

Часткова ухвала щодо прийнятності заяви № 30323/02, поданої Арчілом Панджикідзе та шістьма іншими заявниками проти Грузії.

Європейський суд з прав людини (друга секція), засідаючи 20 червня 2006 року палатою, до складу якої увійшли такі судді:

- п. Ж.-П. Коста (J.-P. Costa), Голова Суду,
- п. Р. Тюрмен (Türmen),
- п. М. Угрехелідзе (M. Ugrehelidze),
- пані А. Мулароні (A. Mularoni),
- пані Е. Фура-Сандстрьом (E. Fura-Sandström),
- п. Д. Попович (D. Popović),

а також п. С. Найсміт (S. Naismith), заступник секретаря секції,
розглянувши зазначену вище заяву, яку було подано 24 липня 2002 року, після наради ухвалює таке рішення:

ЩОДО ФАКТІВ

Заявники, п. Арчіл Панджикідзе (*Artchil Pandjikidzé*) і його мати, пані Зоя Панджикідзе (*Zoïa Pandjikidzé*), пан Гуджар Курашвілі (*Goudjar Kourachvili*), пан Кахабер Кантарія (*Kakhaber Kantharia*), пан Георгій Георгадзе (*Guiorgui Guiorgadzé*), пан Отар Мелікідзе (*Othar Mélikidzé*) та пан Йосеб Надірадзе (*Ioseb Nadiradzé*) є громадянами Грузії, які народились, відповідно, в 1967, (...), 1951, 1971, 1971, 1968 та 1966 роках. Дата народження другої заявниці невідома. Всі заявники, за винятком пана Курашвілі, проживають в Тбілісі. Пан Курашвілі

проживає в районі Каспі, в Грузії. Заявників у Європейському суді представляли пані Мухашаврія (*Mukhachavria*) та пані Дзамукашвілі (*Dzatumkachvili*), адвокати, які працюють в організації «42 стаття Конституції» в м. Тбілісі. Пана та пані Панджикідзе також представляла пані Панджикідзе, а пана Курашвілі — пані Беденашвілі (*Bédénachvili*).

А. Обставини справи

Обставини справи, в тому вигляді, як вони були представлені заявниками, можна узагальнити в такому вигляді.

1. Висунення кримінального обвинувачення та попереднє слідство

24 квітня 1999 року на підставі отриманої від служб контррозвідки інформації керівник служби розслідування Міністерства безпеки висунув керівництву угруповання Х кримінальне обвинувачення у підготовці замаху з метою повалення існуючої державної влади. Це угруповання, яке на той час очолював пан І. Г. (*I. G.*), колишній міністр безпеки Грузії, що проживав у Росії, ставило собі за мету убивство президента Грузії, голови парламенту, міністрів безпеки, оборони та внутрішніх справ.

22 травня 1999 року Генеральний прокурор видав розпорядження про створення слідчої групи, до складу якої входили 33 слідчих, в тому числі з Міністерства безпеки (13 осіб), Міністерства внутрішніх справ та Генеральної прокуратури; групу очолював заступник керівника служби розслідування Міністерства безпеки («керівник слідчої групи»).

Розпорядженням від 8 грудня 1999 року керівник слідчої групи визнав міністра безпеки цивільною стороною з огляду на моральну шкоду, спричинену зазначеним злочинним замахом (стаття 315 Кримінального кодексу).

а) п. Панджикідзе

16 травня 1999 року Мтхатміндський (*district de Mthatsminda*) районний суд першої інстанції в Тбілісі видав дозвіл на період з 22 березня по 19 травня 1999 року здійснювати аудіозапис та відеозйомки розмов пана Панджикідзе, особистого охоронця колишнього міністра безпеки. 24 березня 1999 року таємно було зроблено відео та аудіозапис зустрічі п. Панджикідзе з паном Рамазашвілі (*Ramazachvili*), співробітником Міністерства безпеки. 6 квітня 1999 року Верховний суд Грузії («Верховний суд») дозволив здійснити 7 квітня 1999 року аудіо та відеозапис зустрічі пана Панджикідзе з паном Г., керівником грузинської комуністичної партії і батьком колишнього міністра безпеки, а також записи телефонних переговорів пана Панджикідзе з самим колишнім міні-

стром безпеки. П. Панджикідзе був заарештований вдома 22 травня 1999 року о 14.30. Було здійснено обшук без відповідного на те судового дозволу. Було вилучено револьвер системи «Наган» з шістьма патронами та одну ручну гранату. П. Панджикідзе, якого було доставлено до відділу поліції, до 17.00 не мав жодної інформації про підстави свого арешту. Після цього йому було пред'явлено обвинувачення за наступними пунктами: зрада у формі заколоту, спроба та підготовка вчинення терористичного акту, організація незаконного озброєного угруповання, участь в цьому угрупованні, незаконні купівля, приховування, носіння та перевезення зброї. Від самого початку пред'явлення обвинувачень пан Панджикідзе мав призначеного адвоката, який брав участь у першому допиті, коли пана Панджикідзе допитували в якості обвинуваченої особи. Від 23 травня 1999 року його інтереси представляв адвокат, якого знайшла його родина.

23 травня 1999 року слідчі органи повідомили Верховний суд про те, «що через нагальну необхідність» 22 травня 1999 року відбувся обшук в помешканні пана Панджикідзе, і звернулися з клопотанням про видачу дозволу на проведення такого обшуку (пункт 2 статті 109 Кримінально-процесуального кодексу («КПК»)). Цього ж дня Верховний суд задовольнив це клопотання, ухваливши рішення про те, що обшук було здійснено відповідно до закону.

24 травня 1999 року суддя Верховного суду ухвалив рішення про попереднє затримання пана Панджикідзе строком на три місяці. З матеріалів справи не є очевидним, чи сам заявник або його адвокат постали перед суддею. Це рішення могло бути оскаржене впродовж 48 годин у палаті кримінальних справ того ж суду (підпункт b пункту 1 статті 243 КПК)

2 червня 1999 року прохання пана Панджикідзе допитати його дружину та його батька було відхилене на підставі підпункту g) пункту 1 статті 95 КПК. 8 жовтня 1999 року його адвокат знову звернувся з таким же клопотанням, стверджуючи, що зазначені особи володіють «важливою для захисту інтересів його клієнта інформацією». Це клопотання знову було відхилене.

27 грудня 1999 року слідчий суддя оголосив про відсутність складу злочину у діях співробітників Міністерства безпеки пп. Рамазашвілі (див. вище), Надірадзе (*Nadiradzé*) та Карчаулі (*Kartchaouli*) на підставі того, що вони негайно попередили керівництво Міністерства про намір пана Панджикідзе та, не зважаючи на його постійні пропозиції, не стали учасниками заколоту разом з ним. В матеріалах справи фігурує рапорт, надісланий 17 травня 1999 року паном Надірадзе міністрові безпеки, так само як і офіційний документ, який дозволяє встановити зміст інформації, доведеної до відома міністра 4 та 20 березня паном Рамазашвілі.

29 грудня 1999 року п. Панджикідзе звернувся із клопотанням про те, щоб відсторонити від розслідування керівника слідчої групи, оскільки він не був

незалежним від міністра безпеки, який виступав в якості цивільної сторони у цій справі.

Між лютим та травнем 2001 року п. Панджикідзе вдавсь до голодування, яке тривало 115 днів.

б) п. Курашвілі

8 жовтня 1998 року Дідубейський (*district de Didoubé*) районний суд першої інстанції в Тбілісі видав дозвіл встановити «прослуховування» пана Курашвілі, дійсного генерал-майора Міністерства оборони. 8 січня, 26 лютого та 7 травня 1999 року Верховний суд та Дідубейський районний суд видавали дозвіл на прослуховування телефонних розмов, а також на здійснення аудіо-запису та відеозйомки при стеженні за цією особою. 12 червня 1999 року суддя слідчий підтвердив якість доказів та інформації, що містились на записах, зроблених 15 січня, 3 та 13 березня та 22 травня 1999 року, і видав розпорядження долучити їх до матеріалів справи. Під час телефонних переговорів з таким собі паном Цітхелашвілі (*Tsithélachvili*), які були записані 3 та 13 березня 1999 року, пан Курашвілі повідомив своєму співрозмовнику план військового державного перевороту.

Пана Курашвілі було заарештовано вранці 22 травня 1999 року в Міністерстві безпеки. Після семигодинного допиту, який проводився без будь-якого протоколу про затримання і під час якого приховано здійснювався запис, на заявника наділи наручники і біля 18.00 доставили до слідчого ізолятору Міністерства внутрішніх справ. Заявник стверджував, що йому погрожували і на нього здійснювався тиск. Хоч допит затриманого тривав всю ніч з 22 на 23 травня, протокол про затримання був оформлений лише 23 травня о 16.00. Між 16.00 та 23.55 заявника було допитано в якості обвинуваченого в присутності призначеного адвоката, пані Чіковані (*Tchikovani*).

24 травня 1999 року пан Курашвілі надіслав до Міністерства внутрішніх справ зізнання, написане від руки грузинською мовою, в якому він описав детально організацію заклоту, про який йшлося, організатором якого був колишній міністр безпеки. Він шкодував з приводу того, що не попередив вчасно органи влади і стверджував, що діяв таким чином через побоювання стати жертвою зведення рахунків. Він сказав, що отримав незначну суму грошей від колишнього міністра безпеки, яку було передано через батька цієї особи. Він розподілив ці гроші між службовцями Міністерства безпеки, знаючи про їхній складний матеріальний стан.

Того ж дня панові Курашвілі було пред'явлене обвинувачення і його було допитано вже як обвинувачуваного. Як це видно з протоколу, на початку допиту заявнику повідомили про те, що його сім'я вибрала пані Гоксадзе (*Goksa-dzé*) для забезпечення адвокатського захисту. Його запитали про те, чи він бажає запросити цього адвоката. Заявник відповів, що він не заперечує проти

того, що його допитували в присутності пані Чіковані, адвоката за признанням. Під час допиту він змінив деякі факти, що містились в його зізнанні.

Починаючи з 25 травня 1995 року, правову допомогу пану Курашвілі надавала пані Гоксадзе.

25 травня 1999 року суддя Верховного суду, виголошуючи ухвалу за таких же самих обставин, як і в справі п. Панджикідзе, ухвалив рішення про попереднє затримання пана Курашвілі строком на три місяці.

Після допиту, який було проведено 4 червня 1999 року в присутності його адвоката, панові Курашвілі стало погано і він був не в змозі перерахувати протокол допиту з тим, щоб його підписати. Тому його адвокат наприкінці протоколу вніс клопотання, в якому він звертав увагу слідчого на поганий стан здоров'я свого клієнта та вимагав вжити невідкладних медичних заходів, «необхідних для збереження його життя».

28 червня 1999 року пана Курашвілі було переведено до госпіталю Міністерства оборони, де йому було зроблено операцію, в ході якої з його лівої щиколотки було видалено осколок снаряда. 3 липня 1999 року він вийшов з госпіталю, однак 25 січня 2000 року пана Курашвілі було знову госпіталізовано. Йому було поставлено такий діагноз: підвищений кров'яний тиск, ішемічна хвороба серця, виразка тонкого кишечника, атеросклероз та спондиларит хребців в попереку. Йому було надане різне лікування впродовж приблизно одного року до того, як в 2001 році його було повернуто до в'язниці одного дня, який не був зафіксований точно.

В червні 2000 року пан Беденашвілі (*Bédénachvili*), член спілки демократичних адвокатів, якого наполегливо просив заявник, звернувся до керівника слідчої групи з проханням про його допуск до участі в процедурі розслідування. Він представив документ, яким спілка демократичних адвокатів делегувала його, а також документ, яким підтверджувалась його особа. 26 червня 2000 року це клопотання було відхилене на підставі того, що, відповідно до чинного законодавства, допуск до участі в процесі попереднього слідства могли отримати лише члени колегії адвокатів Грузії. Пан Беденашвілі оскаржив цю відмову в Генеральній прокуратурі, яка відмовила йому на тих же підставах.

Влітку 2001 року стан здоров'я пана Курашвілі знову погіршився. У своєму листі від 10 липня 2001 року директор Департаменту виконання покарань Міністерства юстиції підтвердив цей факт і поінформував пана Беденашвілі — тим самим забезпечивши захист пана Курашвілі — що його клієнта перевели до в'язничної лікарні.

с) п. Кантарія

Керівник служби військової контррозвідки Міністерства безпеки дозволив 18 квітня 1999 року здійснити аудіозапис розмов в помешканні пана Шавгу-

лідзе (*Chavgoulidzé*), в Кутаїсі, де був присутнім пан Кантарія. Суддя не міг дати санкцію на це, оскільки 18 квітня 1999 року було вихідним днем. Відтак, санкцію на це у терміновому порядку надав заступник Генерального прокурора Грузії. Аудіозапис було зроблено того ж дня. Розшифровані матеріали аудіозапису були долучені до матеріалів справи. 19 квітня 1999 року Верховний суд розглянув питання про обґрунтованість розпорядження від 18 квітня 1999 року та визнав законним здійснення аудіозапису, на яке він надав дозвіл.

П. Кантарія був заарештований вдома 22 травня 1999 року о 13.00. Було здійснено обшук на підставі розпорядження слідчого від 22 травня 1999 року, де йшлося про нагальну необхідність здійснення такого обшуку без відповідного і заздалегідь отриманого судового дозволу на такі дії. Було вилучено пістолет Токарева, обойму до нього з вісьмома патронами і обойму до автомата Калашникова.

Того ж дня біля 17.00 йому було пред'явлено обвинувачення за такими ж пунктами, як і пану Панджикідзе. 22 травня 1999 року слідчий звернувся до колегії адвокатів району Крцаніссі (*Krtsanissi*) в Тбілісі з тим, щоб заявникові надали адвоката за призначенням. Адвокат, якого було призначено в невизначений час, брав участь у нічному допиті пана Кантарії. 23 травня 1999 року пана Кантарію було переведено до слідчого ізолятору Міністерства внутрішніх справ, де лікар засвідчив добрий стан його здоров'я.

Тим часом 12 травня 1999 року слідчий суддя оголосив про відсутність складу злочину у діях співробітників Міністерства безпеки панів Дохнадзе (*Dokhnadzé*), Шавгулідзе (*Chavgoulidzé*) та Себіскверадзе (*Sébiskvéradzé*) на підставі того, що вони негайно попередили керівництво Міністерства про намір пана Кантарії залучити їх до антидержавної діяльності і не стали з ним разом учасниками заклоту.

23 травня 1999 року слідчі органи міністерства безпеки повідомили Верховний суд про те, що «з огляду на нагальну необхідність» 22 травня 1999 року відбувся обшук в помешканні пана Кантарії і звернулися з клопотанням про видачу дозволу на проведення такого обшуку. Цього ж дня Верховний суд задовольнив це клопотання, ухваливши рішення про те, що обшук було здійснено відповідно до закону.

24 травня 1999 року суддя Верховного суду, виголошуючи ухвалу за таких же самих обставин, як і в справах попередніх заявників, ухвалив рішення про попереднє затримання пана Кантарії строком на три місяці.

24 травня 1999 року окремі високі посадові особи висловились на Першому національному каналі телебачення з приводу того, що було арештовано таких терористів, як Панджикідзе, Курашвілі та Кантарія, і що, відповідно, вдалось запобігти поваленню конституційного ладу і що цим особам загрожує довічне ув'язнення та конфіскація майна.

**д) Пан Георгадзе (Giorgadzé), пан Мелікідзе (Mélíkidzé)
та пан Надірадзе (Nadiradzé)**

В рамках цієї ж кримінальної справи 22, 27 та 31 травня 1999 року відповідно було заарештовано п. Георгадзе, п. Мелікідзе та п. Надірадзе.

Перед арештом здійснювалось прослуховування телефонних розмов п. Георгадзе. Після того, як його було заарештовано 22 травня 1999 року, він стверджував, що в комісаріаті поліції його били пластиковими пляшками, наповненими водою, а також мало місце жорстоке поводження із застосуванням електричного телефону. Того ж дня йому були пред'явлені обвинувачення і його було допитано в якості обвинуваченого в присутності призначеного адвоката. 23 травня 1999 року пана Георгадзе оглянув лікар слідчого ізолятора, який визначив стан його здоров'я як добрий. Того ж дня проти нього було відкрито кримінальну справу. 24 травня 1999 року суддя Верховного суду, виголошуючи ухвалу за таких же самих обставин, як і в справі попередніх заявників, ухвалив рішення про попереднє затримання пана Георгадзе строком на три місяці.

В травні 1999 року були пред'явлені обвинувачення також і пану Мелікідзе. Зробивши під час проведення розслідування зізнання у вчиненні злочину, він відмовився від своїх заяв після того, як постав перед судом.

В ніч з 31 травня на 1 червня 1999 року були пред'явлені обвинувачення також і пану Надірадзе. Його було допитано як обвинуваченого між 0.20 та 3.30 годинами в присутності адвоката за призначенням. І лише з 18 липня 1999 року він отримав можливість вдатись до послуг двох адвокатів, обраних ним самим. Він відмовився від зізнань, які він зробив до цього.

2. Завершення попереднього розслідування

30 грудня 1999 року попереднє розслідування було завершене. Заявникам було запропоновано ознайомитись із матеріалами справи. Однак, через смерть одного із обвинувачених (який не був стороною в цій заяві) 8 лютого 2000 року, розслідування було знову поновлено з огляду на «поведінку окремих осіб, що перебували під слідством» з тим, щоб бути завершеним цього ж дня. 9 лютого 2000 року сторонам запропонували ознайомитись із матеріалами справи. Одного невизначеного дня десять співобвинувачуваних, шестеро з яких є зазначеними вище заявниками, постали перед колегією з кримінальних питань Верховного суду («колегія») для ухвали вироку.

3. Щодо розгляду в судових інстанціях

3. Під час розгляду справи колегією п. Георгадзе скаржився на те, що йому погрожували і він зазнав жорстокого поводження під час допиту 22 травня

1999 року в комісаріаті поліції. Ані з ухваленого вироку, ані з інших документів, які містяться в матеріалах справи, не видно, щоб колегія відповіла на цю скаргу.

8 листопада 2001 року, колегія, яка засідала у складі одного судді і двох судових засідателів (непрофесійних суддів), ухвалила рішення про часткове виправдання. Заявники, яких було визнано винними у зradі у формі заколоту, спрямованого на повалення конституційного ладу (пункт 1 статті 315 Кримінального кодексу), були засуджені, відповідно, Панджикідзе, Курашвілі та Кантарія — до трьох років позбавлення свободи, а Георгадзе, Мелікідзе та Надірадзе — до двох років і п'яти місяців. Три останні заявники були відразу ж звільнені, оскільки перебування в попередньому ув'язненні було зараховане до їхніх термінів покарання.

На відміну від Панджикідзе, Курашвілі та Кантарії, Георгадзе, Мелікідзе та Надірадзе не звернулись з касаційним оскарженням. Троє перших заявників звернулись із оскарженням обґрунтованості їхнього засудження до палати кримінальних справ Верховного суду («палата»), і в своїх касаційних поданнях оскаржували той факт, що розслідування їхньої справи здійснювало Міністерство безпеки, тоді як безпосередньо міністр безпеки виступав як цивільна сторона у цій справі.

25 січня 2002 року палата залишила в силі рішення від 8 листопада 2001 року, нагадавши, що заявники, про яких йшлося, були засуджені лише за частину обвинувачень, які були підкріплені вагомими доказами, що ж до решти обвинувачень, то там, де виникав сумнів, суд виправдовував обвинувачених.

Щодо незалежності органу розслідування, то палата відзначила, що до складу слідчої групи входив Генеральний прокурор, і саме він «здійснював керівництво» проведенням розслідування «з огляду на дотримання процедури». Палата також нагадала, що проведення розслідування у справах, пов'язаних із злочинами, в яких комісія обвинувачувала заявників (стаття 315 Кримінального кодексу), покладалось, відповідно до пункту 6 статті 62 КПК, на Міністерство безпеки. Відтак, оскільки заявниками займалось залучене до розслідування керівництво органу обвинувачення, той факт, що міністр безпеки виступав як цивільна сторона у цій справі, не став причиною скасування вироку.

4. Щодо пані Панджикідзе

Згідно із твердженнями пані Панджикідзе, смерть 8 березня 2002 року її чоловіка, батька першого заявника, стала наслідком незаконного арешту та тримання під вартою їхнього сина, так само як і публічні заяви щодо його вини, зроблені у зв'язку з цим високими посадовими особами. Пані Панджикідзе представила свідцтво про смерть свого чоловіка, згідно з яким смерть настала

внаслідок серцевого нападу. Відповідно до медичної довідки від 5 березня 2001 року, пан Панджикідзе захворів у 1999 році на гіпертонію, він був хворим на церебральний атеросклероз та атрофічну водянку мозку.

В. Відповідне національне право

1. Щодо органу дізнання

Кримінально-процесуальний кодекс (КПК), чинний на той час:

Стаття 60, пп. 1 та 3

«Начальник слідчого відділу здійснює інституційний контроль за своєчасністю дій слідчих (...) та вживає заходів до найбільш повного, всебічного і об'єктивного провадження досудового слідства (...).

Вказівки начальника слідчого відділу даються слідчому у письмовому вигляді і є обов'язковими для виконання. (...)».

Стаття 61

«Досудове слідство (...) провадиться слідчими прокуратури, органів внутрішніх справ та Міністерства безпеки.

Військові слідчі є слідчими прокуратури.

Слідчі, незалежно від того, до якої із структур вони належать, є рівними в своїх правах та обов'язках».

Стаття 62, пп. 3, 4, 5 та 6

«Військові слідчі розслідують кримінальні справи відносно (...) співробітників Міністерства безпеки (...).

Слідчі Міністерства безпеки розслідують кримінальні справи стосовно злочинів, які передбачені у статтях (...), 65¹ (...) (попереднього) Кримінального кодексу.

Якщо в кримінальній справі є декілька епізодів обвинувачення (...), розслідування провадить слідчий, до підслідності якого відноситься найбільш тяжкий злочин.

В разі виникнення конкуренції в питанні підслідності (...) перевага надається інституційній підслідності».

¹ Злочин, який був передбачений статтею 65 колишнього Кримінального кодексу, відповідає 315-ій статті нового Кримінального кодексу.

Стаття 68, пп. 3 та 8

«Коли йдеться про підготовку або вчинення злочину, то цивільним позивачем у справі може бути визнана фізична особа, яка могла б постраждати від цього злочину.

Коли після того, як було ухвалене рішення про визнання фізичної особи цивільним позивачем у справі підтверджується, що це рішення не має достатнього обґрунтування, орган, якому доручено провадити слідство, зобов'язаний повідомити про це».

Стаття 275

«Прокурор або начальник слідчого відділу можуть доручити створеній на постійній основі або ж створеній спеціально слідчій групі провести розслідування у випадку особливо складної або надзвичайно значимої кримінальної справи. В наказі мають бути зазначені прізвища керівника та членів слідчої групи. (...)».

Стаття 276, пп. 1 та 2

«Керівник слідчої групи (...) відповідає за загальний хід та за остаточні результати розслідування, так само як і за обґрунтованість та законність кожної дії та кожного рішення, які були вжиті в ході досудового слідства.

Він а) розподіляє завдання між різними слідчими, визначаючи кожному з них (...) напрямок, в якому той має здійснювати розслідування, і покладає на них відповідальність за виконання слідчих дій, термін здійснення яких він чітко зазначає; (...); с) розв'язує питання, які постають в ході розслідування (...); d) забезпечує виконання розпоряджень начальника слідчого відділу (...); е) ретельно слідкує за виконанням доручень слідчих своїм колегам провести окремі слідчі дії (...)».

Стаття 277

«1. Члени слідчої групи виконують завдання та розпорядження керівника слідчої групи і звітують перед ним про їх виконання.

2. Якщо член слідчої групи вважає такі завдання або розпорядження безпідставними або незаконними, він повідомляє про це начальника слідчого відділу (...). В разі незгоди (...), слідчий звертається до прокурора, який вирішує це питання (...)».

2. Щодо народних засідателів та присяжних

а) Кримінально-процесуальний кодекс (КПК), чинний на той час:

Стаття 8, пункт 3

«Судова влада не підзвітна законодавчій або виконавчій гілкам влади. Судді, народні засідателі та присяжні є незалежними і керуються виключно Конституцією Грузії та законами».

Стаття 44, пункти 1 та 2

«(В значенні цього кодексу), (...) термін суддя (означає) особу, яка в своїй особистій якості розглядає по суті кримінальні справи та документи щодо застосування обмежувальних процедурних заходів.

Термін народний засідатель та присяжний (означає) громадянина Грузії, який, відповідно до визначених законом правил, уповноважений брати участь у розгляді справ судів кримінальної юрисдикції».

Стаття 51

«Всі судді, які входять до складу суддівської колегії, так само як і окремий суддя або народний засідатель та присяжний, наділені однаковим правом брати участь при розгляді елементів доказу та при ухваленні рішення».

Стаття 105, пункт 1

«Суддя, народний засідатель, присяжний чи прокурор, (...), не можуть брати участь в процедурі розгляду кримінальної справи, якщо:

- а) вони не є призначені або обрані на такі посади відповідно до закону;
- б) термін їхніх повноважень сплив; (...)».

Стаття 108, пункт 1

«Якщо існують підстави, що визначені в статтях 105–107, то суддя, народний засідатель або присяжний, прокурор або слідчий, (...), зобов'язані заявити самовідвід. Якщо вони не заявили самовідвід, підсудний, обвинувачуваний, (...), може заявити про їх відвід».

Стаття 434, пункт 1

«При здійсненні своїх повноважень суди розглядають кримінальні справи у першій інстанції наступним чином: (...) колегія з кримінальних справ Верховного суду засідає у складі одного судді та двох народних засідателів або присяжних».

Стаття 438, пункти 1 та 2

«1. Суддя і народні засідателі або присяжні разом утворюють колегію, яка більшістю голосів вирішує кожне з питань, що постають під час розгляду справи, і ухвалює остаточне рішення.

2. Під час вивчення елементів доказу та при ухваленні рішення народний засідатель або присяжний наділений такими ж правами, як і суддя».

**б) Органічний закон (такий, що уточнює Конституцію)
від 13 червня 1997 року стосовно судів кримінальної юрисдикції:**

**Стаття 46, пункт 1 — «Вимоги до кандидата на посаду народного
засідателя або присяжного»**

«Народним засідателем або присяжним може бути будь-який правоздатний громадянин Грузії не молодший 30 років, якщо він має диплом про вищу юридичну освіту, стаж роботи у галузі права не менш як п'ять років, володіє державною мовою та склав кваліфікаційний іспит».

**с) Органічний закон (такий, що уточнює Конституцію)
від 12 травня 1999 року стосовно Верховного суду Грузії,
чинний на той час:**

Стаття 8 (скасована 20 квітня 2005 року)

«1. Колегія з кримінальних справ Верховного суду розглядає в першій інстанції кримінальні справи, які, відповідно до кримінально-процесуального права, належать до повноважень Верховного суду.

2. Розглядаючи справи, колегія з кримінальних справ Верховного суду засідає у складі одного судді та двох народних засідателів або присяжних».

Стаття 20

«1. Суддею Верховного суду може бути будь-який громадянин Грузії не молодший 30 років, якщо він має диплом про вищу юридичну освіту, стаж роботи у галузі права не менш як п'ять років, володіє державною мовою та склав кваліфікаційний іспит відповідно (до вимог) Закону про суди кримінальної юрисдикції».

2. Президент Грузії може внести до парламенту Грузії кандидатуру видатного фахівця в галузі права з пропозицією обрати його на посаду судді Верховного суду без складання цієї особою кваліфікаційного іспиту. Особа, яку подають як кандидата на посаду голови Верховного суду, також звільняється від складання такого іспиту».

Стаття 21, пункт 1

«Голова та судді Верховного суду, кандидатури яких вносяться Президентом Грузії, обираються Парламентом Грузії більшістю голосів строком на десять років».

d) Кодекс законів про працю

Стаття 110, пункт 3 (залишається чинною)

«За працівником зберігається його заробітна плата, якщо він в свій робочий час виконує державні або громадські обов'язки, (...), бере участь в судовому процесі в якості народного засідателя або присяжного (...)».

**е) Закон від 12 червня 1998 року стосовно подовження
повноважень народних засідателів та присяжних
(скасований 25 травня 2005 року)**

Стаття 1

«Термін дії повноважень народних засідателів та присяжних Верховного суду Грузії подовжується до 1 липня».

Після внесення змін та доповнень 28 травня 1999 року, 13 червня та 5 грудня 2000 року, 7 грудня 2001 року, 28 грудня 2002 та 29 грудня 2004 року цей термін дії відповідно було подовжено до 1 липня 2000 року, 1 січня 2001 року, 1 січня та 31 грудня 2002 року, 31 грудня 2004 року та 31 грудня 2005 року. Інститут народних засідателів та присяжних було скасовано змінами, внесеними до КПК 26 березня 2005 року.

3. Щодо таємного аудіозапису та відеозапису

Стаття 65, пункти 2, 3 та 4 КПК (до внесення змін 13 травня 1999 року)

«Оперативно-розшукові дії в ході розслідування справи, які обмежують права людини (...), такі, як здійснення таємного аудіозапису та відеозапису, контроль за телефонними переговорами (...), можуть здійснюватись до пред'явлення кримінального обвинувачення лише на підставі судового рішення. (...) Під час здійснення зазначеного заходу складається протокол, де зазначаються умови, за яких були використані технічні засоби і який має зберігатись разом з отриманими результатами згідно визначених законом правил.

(...) В разі, коли неможливо отримати відповідне судове рішення, зокрема, через відсутність судді, операційно-розшукові заходи, про які йшлося в

попередньому пункті, можуть здійснюватись із санкції прокурора (...), який зобов'язаний надати про це інформацію впродовж наступних 24 годин уповноваженому вирішувати таке питання судді, передавши йому відповідні документи. (...) суддя перевіряє, чи зазначений захід був здійснений з дотриманням закону та а) ухвалює рішення щодо його законного характеру або б) визнає захід незаконним, видає розпорядження про анулювання результатів та знищення отриманих даних.

Судові рішення, зазначені в попередніх пп. 2 та 3 є остаточними і не підлягають оскарженню».

4. Щодо представництва у кримінальному процесі

а) Конституція

Стаття 18, пункт 5

«Заарештована або затримана особа (...) має право з моменту свого арешту чи затримання вимагати правової допомоги захисника, і таку вимогу слід задовольнити».

б) Кримінально-процесуальний кодекс (КПК), чинний на той час:

Стаття 44, пункти 23 та 39 (пункт 39 статті 44 з доповненнями від 28 травня 1999 року)

«(В значенні цього кодексу), термін особа, яка потребує захисту, (означає) особу, щодо якої проводиться розслідування або яку обвинувачено у вчиненні злочину, і яка представлена захисником.

Терміни адвокатська контора, адвокатський офіс або адвокатська фірма (означають) організації або практикуючих членів колегії адвокатів Грузії та автономних республік Абхазії і Аджарії, так само як і інших осіб, яким, згідно із законом, дозволено займатись адвокатською діяльністю».

Стаття 72, пункти 3 та 5

«Якщо особу заарештовано, то розпорядження про висунення проти цієї особи кримінального обвинувачення та про початок слідства проти неї мають бути ухвалені комісаріатом поліції або іншим органом розслідування не пізніше, ніж за 12 годин від часу, коли особа постала перед цим органом влади. Особі, яку було заарештовано і проти якої розпочато слідство, має бути негайно чітко і зрозуміло роз'яснено її права нічого не говорити, не давати свідчень проти себе, а також право запросити адвоката. (...)

Захиснику дозволяється залучитися до процесу до першого допиту особи, проти якої розпочато слідство».

Стаття 73, пункт 1 підпункт с) пункту 3

«Особа, проти якої розпочато слідство, має право на допомогу адвоката (...)».

Стаття 78, пункти 2, 3 та 6

«Захисником може бути особа, яка має вищу юридичну освіту і яка, відповідно до закону, має право займатись адвокатською діяльністю.

Орган, якому доручено здійснювати процедуру слідства, не має права відмовляти особі, проти якої розпочато слідство або якій пред'явлені обвинувачення, обирати захисника на власний розсуд.

Особа, яка перебуває під слідством, обвинувачений або підсудний має право впродовж всієї процедури провадження слідства відмовлятися від користування правом послуг адвоката, користуватись допомогою адвоката за призначенням, обирати адвоката або захищати себе самостійно. Така відмова є прийнятною лише за умови, якщо вона сформульована за власною ініціативою такої особи».

Стаття 82

«Для того, щоб отримати дозвіл брати участь у процедурі розслідування адвокат повинен представити органу, якому доручено провадити розслідування, документ від своєї колегії адвокатів, своєї фірми чи свого офісу, а також документ, який засвідчує його особу».

Стаття 146, пункт 5

«Особа, проти якої розпочато слідство, має бути відразу ж поінформована про наказ про висунення проти неї кримінального обвинувачення, наказ про початок слідства та про її арешт, які зазначена особа має підтвердити своїм підписом. Водночас цій особі мають бути роз'яснені її права, які передбачені в статті 73 цього кодексу (...)».

5. Щодо свідків

Відповідно до підпункту g) пункту 1 статті 95 КПК свідками не можуть бути близькі родичі особи, проти якої розпочато слідство, якщо лише вони не дали своєї згоди бути допитаними в якості свідків обвинувачення.

Згідно з пунктами 1 та 2 статті 455 КПК, в розпорядженні сторін є п'ять днів від часу підписання протоколу допиту для того, щоб заявити клопотання про виправлення неточностей. Їхні клопотання розглядає палата суддів, якій доручено розгляд цієї справи, і вона їх приймає або відхиляє.

СКАРГИ

1. П. Панджикідзе

П. Панджикідзе стверджував, що його голодування впродовж 115 днів, без якого органи влади не розглядали б його численні клопотання щодо процедури, а також його ізоляція впродовж перших трьох місяців тримання під вартою, спричинили порушення статей 2 та 3 Конвенції.

Посилаючись на пункти 1 с), 2, 3 та 4 статті 5, п. Панджикідзе стверджував, що не існувало «вірогідних підстав» підозрювати, що він вчинив злочин та скаржився на те, що впродовж трьох годин не був поінформований про причини свого арешту. Крім того, п. Панджикідзе заявляв про те, що рішення про його поміщення до ізолятора тимчасового тримання було прийняте 24 травня 1999 року без його присутності, він також стверджував, що термін тримання був надмірним. Він скаржився на те, що був позбавлений можливості оскаржити у суді законність мотивів свого арешту. Посилаючись на пункт 5 статті 5 та на статтю 13 пан Панджикідзе скаржився на відсутність в національній правовій системі можливості оскарження, завдяки якому він зміг би отримати відшкодування за незаконне тримання його під вартою впродовж трьох років.

З огляду на пункт 1 статті 6 Конвенції п. Панджикідзе передовсім скаржився на тривалість процедури. Він підкреслив, що хоч попереднє слідство реально було завершено 9 грудня 1999 року, однак розгляд справи судом розпочався лише в травні 2001 року.

П. Панджикідзе скаржився також на те, що всупереч статті 62 КПК, розслідування його справи не було доручене військовій прокуратурі. Оскільки слідство здійснювало Міністерство безпеки, в той час як сам міністр виступав цивільною стороною у цій справі, заявник стверджував, що було порушено його право на справедливий судовий розгляд.

П. Панджикідзе також оскаржував рівень професійної підготовки народних засідателів або присяжних Верховного суду, які, виконуючи таку ж саму важливу роль, як і судді, що належить до суддівського корпусу, не мали належної підготовки та досвіду. Беручи участь в суді над обвинувачуванним у серйозних кримінальних справах, які розглядалися Верховним судом як першою інстанцією, ці народні засідателі або присяжні, на порушення пункту 1 статті 46 Закону про суди загальної юрисдикції, не задовольняли вимог професійної підготовки та обіймання цієї посади через конкурс. Заявник зробив з цього висновок про те, що колегія суддів, яка складалась із одного професійного судді та двох магістратів, які не були професійними суддями, не була компетентною ухвалювати рішення про обґрунтованість висунутих проти нього обвинувачень. Відтак, його не судили судом, «встановленим законом».

Посилаючись на пункт 2 статті 6 Конвенції, п. Панджикідзе оскаржував за-яви окремих високих посадових осіб, які були зроблені 24 травня 1999 року по Першому національному каналу телебачення.

Посилаючись на пункт 3 статті 6 Конвенції, п. Панджикідзе скаржився на те, що хоч його було заарештовано 22 травня 1999 року о 14.30, про висунуті проти нього обвинувачення йому було повідомлено лише о 17.00. Посилаючись на підпункт с) пункту 3 статті 6, він стверджував, що нібито знайдена в його помешканні зброя, відсутність інформації стосовно підстав його арешту, а також допит впродовж ночі стали можливими через те, що він не мав змоги отримати негайну допомогу адвоката. Надавши в його розпорядження адвоката за призначенням, слідчий перед тим не запропонував йому обрати адвоката за вибором. П. Панджикідзе стверджував, що пункт 23 статті 44 КПК не узгоджується з підпунктом с) пункту 3 статті 6, оскільки за цим пунктом заарештованій особі дозволяється отримувати допомогу адвоката лише після того, як розпочнеться розслідування. Оскільки, відповідно до вимог пункту 3 статті 72 та статті 146 КПК, розслідування має розпочатись не пізніше 12 годин після арешту особи, органи влади, на твердження заявника, мають проміжок часу, для того, щоб діяти з повною безкарністю.

П. Панджикідзе скаржився на те, що всупереч підпункту d) пункту 3 статті 6, впродовж всієї процедури судового розслідування йому жодного разу не вдалось досягти того, щоб були заслухані в якості свідків члени його родини. Він також стверджував, що проти панів Рамазашвілі, Надірадзе та Карчаулі було припинено справу через відсутність складу злочину 27 грудня 1999 року після того, як вони дали свідчення проти нього. Коли їх допитували в суді першої інстанції як свідків обвинувачення, на них здійснювався тиск з боку прокуратури.

П. Панджикідзе стверджував, що аудіо та відеозаписи, які були зроблені з 22 по 24 квітня 1999 року, не повинні були долучені до матеріалів справи, не повинні були бути оприлюднені і не повинні були обговорюватись під час розгляду справи в суді. Він оскаржував факт законності таких записів, а також те, що вони були здійснені до початку розслідування справи. Висловлюючи занепокоєння з приводу використання зазначених записів проти нього в ході розгляду зазначеної кримінальної справи, він послався на статтю 8 Конвенції. Посилаючись на статтю 13 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, пан Панджикідзе скаржився на відсутність можливості оскаржити в національних судових інстанціях використання в кримінальній справі аудіо та відеозаписів, які були зроблені незаконно.

Посилаючись на статтю 10, п. Панджикідзе стверджував, що він зазнав переслідувань в результаті того, що висловлював своє невдоволення чинною владою.

2. П. Курашвілі

П. Курашвілі скаржився, що на порушення статті 3 Конвенції, його допитували в ніч з 22 на 23 травня та 4 червня 1999 року, піддавали «психічному та моральному тиску» під час допитів, він був присилюваний дати зізнання. Посилаючись на медичні довідки, які присутні в матеріалах справи, п. Курашвілі стверджує, що його умисно піддавали загрозі смерті, що порушувало статтю 2 Конвенції.

Посилаючись на пункти 1 с), 2, та 3 статті 5 Конвенції та пункти 1, 2, та 3 с) статті 6 Конвенції п. Курашвілі наводив такі самі скарги, як і пан Панджикідзе. Крім того, він скаржився на відмову слідчого залучити до процесу пані Беденашвілі.

П. Курашвілі наголосив на тому, що оскільки він закінчував вищий навчальний заклад в Росії і жив в цій країні впродовж 29 років, він потребував під час слідства допомоги російськомовного перекладача.

За твердженням п. Курашвілі те, що до матеріалів справи були долучені, а потім оприлюднені під час судового засідання незаконні аудіо та відеозаписи, які були зроблені з 3 по 13 березня 1999 року, ще до початку розслідування справи, становило порушення статті 8 Конвенції. З посиланням на це положення, а також посилаючись на статтю 13, п. Курашвілі виклав скарги, подібні до тих, які сформулював п. Панджикідзе.

Посилаючись на статтю 10, він стверджував, що зазнав переслідувань через те, що 30 квітня 1999 року висловився з приводу серйозних проблем, які мали місце в грузинській армії.

3. П. Кантарія

Посилаючись на статтю 3 Конвенції п. Кантарія скаржився на те, що його тримали під вартою в ізоляції впродовж перших восьми місяців та що відразу після арешту його допитували вночі, піддаючи «психічному та моральному тиску». Посилаючись на пункти 1 с), 2, та 3 статті 5 Конвенції та пункти 1, 2, та 3 а) та с) статті 6 Конвенції він наводив такі самі скарги, як і пан Панджикідзе.

П. Кантарія скаржився на те, що всупереч підпункту d) пункту 3 статті 6, проти панів Дохнадзе, Шавгулідзе та Себіскверадзе було припинено справу через відсутність складу злочину 12 грудня 1999 року після того, як вони дали свідчення проти нього. Коли їх допитували в суді першої інстанції як свідків обвинувачення, на них здійснювався тиск з боку прокуратури.

П. Кантарія скаржився на те, що зроблені 18 квітня 1999 року аудіо та відеозаписи були незаконними, оскільки були зроблені ще до початку розслідування справи. Ці записи були долучені до матеріалів справи і оприлюднені під

час судового засідання, що становило порушення статті 8 Конвенції. Посилаючись при цьому і на статтю 13, п. Кантарія виклав скарги, подібні до тих, які сформулював п. Панджикідзе.

4. Пан Георгадзе, пан Мелікідзе та пан Надірадзе

Посилаючись на статтю 3 Конвенції, п. Георгадзе скаржився на те, що під час проведення допиту після його арешту йому загрожували і він став жертвою поганого поводження, а також що його тримали під вартою в ізоляції впродовж трьох місяців. Посилаючись на пункти 1 с), 2, 3 та 5 статті 5 Конвенції та пункти 1, 3 а) та с) статті 6 Конвенції, на статті 8 та 13, він наводив такі самі скарги, як і пан Панджикідзе. Окрім того, пан Георгадзе скаржився на те, що оприлюднення під час судового процесу перед всією сім'єю та широкою громадськістю змісту його телефонних розмов, які були записані незаконно, становило порушення статті 8 Конвенції.

Посилаючись на статті 6 та 13 Конвенції, пан Мелікідзе та пан Надірадзе скаржились на те, що попереднє слідство здійснювало Міністерство безпеки, що тривалість процедури розгляду кримінальної справи була надмірною, а також на те, що в суді першої інстанції їх не судив суд «встановлений законом». Посилаючись на підпункти b) та с) пункту 3 статті 6 Конвенції п. Надірадзе скаржився на те, що до 19 липня 1999 року він не мав доступу до адвоката, обраного на його вибір.

5. Пані Панджикідзе

Заявниця стверджувала, що спосіб, в який органи влади здійснювали процедуру розгляду кримінальної справи, порушеної проти її сина, спричинив тяжкі страждання її чоловікові та став причиною його смерті, що порушило статті 2 та 3 Конвенції.

ЩОДО ПРАВА

1. Стверджуване порушення статей 2 та 3 Конвенції

П. Панджикідзе, п. Курашвілі, п. Кантарія, п. Георгадзе, п. Мелікідзе та п. Надірадзе скаржились на те, що відносно них було порушено статтю 3 Конвенції, два перші заявники посилались також на порушення статті 2 Конвенції. Окрім того, пані Панджикідзе скаржилась на те, що відносно її чоловіка було порушено статті 2 та 3 Конвенції, у відповідних положеннях якої зазначено:

Стаття 2

«Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше, ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання».

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

а) Стосовно п. Панджикідзе

П. Панджикідзе повідомляв про відсутність реагування з боку уповноважених органів влади на його 115-денний голодний страйк, який він оголосив в проміжок між лютим та травнем 2001 року, а також оскаржував своє тримісячне тримання в ізоляторі відразу після свого арешту.

В тому, що стосується голодного страйку, Суд передовсім зазначив, що пан Панджикідзе жодного разу не звертався до вищестоящих органів з метою повідомити про ставлення з боку в'язничної адміністрації до його відмови вживати їжу. З приводу цього не було ухвалено жодного рішення на національному рівні, а від припинення оскаржуваної ситуації вже сплинуло більше шести місяців, передбачених в пункті 1 статті 35 Конвенції («Агаоглу проти Туреччини» (*Agaoglu c. Turquie*), № 27310/95, рішення від 28 серпня 2001 року). В будь-якому випадку слід зазначити, що пана Панджикідзе ніколи примусово не годували (на відміну від ситуації у справі Невмержицький проти України, № 54825/00, пп. 82–106, рішення від 5 квітня 2005 року), і він жодного разу не оскаржував у Європейському суді те, що вповноважені органи мали б діяти в такий спосіб відповідно до їхніх позитивних зобов'язань, які походять із статті 2 Конвенції. Навпаки, навіть якщо стан здоров'я цієї особи мав погіршитись, з матеріалів справи не постає очевидним, що через поведінку органів влади, яку заявник визначає як відсутність реагування, життя заявника піддавалось реальній загрозі («Х. Проти Німеччини» (*X c. Allemagne*), п. 94, 7 EHRR 152), і що, відповідно, «нагальна медична потреба» була б виправданням його примусового годування (зазначена вище справа Невмержицького, п. 94); *mutatis mutandis*, «Херцегфалві проти Австрії» (*Herczegfalvy c. Autriche*), ухвала від 24 вересня 1992 року, серія А, № 244, стор. 26, пункт 83).

З огляду на матеріали, які були в розпорядженні Суду, він констатував, що пан Панджикідзе розпочав голодний страйк, який він продовжував 115 днів, з тим, щоб підкреслити свою незгоду з кримінальним розслідуванням, яке проводилось відносно нього, а також для того, щоб органи влади розглянули різні його клопотання процедурного характеру, ані характер, ані зміст яких він не уточнив. Заявник не навів жодного доказу, який дозволив би дійти вис-

новку, що його голодний страйк був би в іншому випадку виправданим (див. справу «Валашінас проти Литви» (*Valašinas c. Lituanie*), № 44558/98, пп. 36 та 37 і 124, CEDH 2001-VIII). Окрім того, з матеріалів справи не видно, щоб йому не надавали впродовж його голодування медичних послуг, які відповідали його стану здоров'я, або ж що з огляду на стан його здоров'я до нього не можна було застосовувати тримання у в'язниці як запобіжний захід. (див. «Уян проти Туреччини» (*Uyan c. Turquie*), № 7454/04, пп. 49, 51 та 53, рішення від 10 листопада 2005 року). Справді, ніщо в матеріалах справи не дозволяє дійти висновку про те, що утримання під вартою пана Панджикідзе впродовж оскаржуваних 115 днів сягнуло такого рівня жорстокості, який був би достатнім для того, щоб його визнати належним до області застосування статті 3 Конвенції.

З огляду на всі викладені вище зауваження, Суд вважає, що скарги пана Панджикідзе з посиланням на статті 2 та 3 Конвенції, які стосуються його голодування, є вочевидь необґрунтованими і мають бути відхилені на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

В тому, що стосується умов перебування в ізоляторі, ніщо в матеріалах справи не дозволяє дійти висновку про те, що пан Панджикідзе звертався до відповідних органів влади з цією скаргою перед тим, як надіслати її до Суду (див. протилежна ситуація у справі «Давтян проти Грузії» (*Davtian c. Géorgie*), № 73241/01, рішення від 6 вересня 2005 року). В будь-якому випадку, він не уточнив, в чому ж конкретно умови тримання його під вартою в зазначений період суперечили статті 3. З цього випливає, що його скаргі бракує доказів, а відтак, вона має бути відхиленою на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

б) Стосовно п. Курашвілі та п. Кантарія

Посилаючись на статтю 3 Конвенції, п. Курашвілі та п. Кантарія скаржились на те, що на початковій стадії слідства їх допитували вночі, а також надавали фізичному та психологічному тиску. Окрім того, п. Кантарія скаржився на своє перебування в ізоляторі впродовж 8 місяців, тоді як пан Курашвілі вважав, що його було піддано смертельній загрозі, що порушувало статтю 2.

Ніщо в матеріалах справи не дозволяє дійти висновку про те, що п. Курашвілі та п. Кантарія звертались з оскарженням до вищестоящих органів або ж до суду, або ж що вони в якийсь інший спосіб звертались з клопотаннями до відповідних органів з тим, щоб уникнути тиску, якого вони зазнавали під час зазначених допитів, або ж звертались з оскарженням особливостей проведення цих допитів, що стало мотивом скарги в Європейському суді (див. окрім іншого, ухвалу у справі «Яша проти Туреччини» (*Yaşa c. Turquie*) від 2 вересня 1998 року, Збірник ухвал та рішень, 1998-VI, стор. 2431, пункт 71; і, на відміну

від цієї справи, справу «Данелія проти Грузії» (*Danelia c. Géorgie*), № 68622/01, рішення від 6 вересня 2005 року, так само як і наведене вище рішення у справі Давтяна). Більше того, твердження загального характеру цих заявників, а також повна відсутність фактичних доказів щодо стверджуваного поводження, яке могло б порушити статтю 3, не залишають в цій справі місця для якихось достатньо серйозних, точних та відповідно обґрунтованих сумнівів або незаперечних припущень («Шамаєв та 12 інших проти Грузії та Росії» (*Chamaïev et 12 autres c. Géorgie et Russie*), № 36378/02, пункт 338, рішення від 12 квітня 2005 року). Відтак, тут йдеться про прості твердження, за якими Суд не може закріпити «характер визначального доказу» («Абсандзе проти Грузії» (*Absandzé c. Géorgie*), № 57861/00, рішення від 15 жовтня 2002 року). Що ж до решти, то пан Кантарія не уточнює, в чому конкретно характеристика умов його перебування під вартою впродовж зазначених восьми місяців порушувала статтю 3.

Відповідно, Суд дійшов висновку про те, що скарги п. Курашвілі та п. Кантарія з посиланням на статтю 3 Конвенції в своїй сукупності є вочевидь необґрунтованими і, відтак, мають бути відхилені на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

В тому, що стосується скарги пана Курашвілі, в якій він стверджує, що його свідомо було піддано смертельному ризику, Суд зазначив, що після того, як 4 червня 1999 року через його адвоката органи влади були попереджені про поганий стан його здоров'я і їм було запропоновано вжити необхідних медичних заходів для збереження його життя, органи влади прийняли рішення про переведення заявника 28 червня 1999 року до госпіталю Міністерства внутрішніх справ, де йому зробили операцію. 3 липня 1999 року його виписали з госпіталю. Через інші проблеми із станом здоров'я 25 січня 2000 року п. Курашвілі знову був госпіталізований і впродовж року його лікували, вдаючись до різних медичних лікувальних процедур, з тим, щоб знову повернути його до в'язниці. 10 липня 2001 року, дійшовши висновку про те, що стан його здоров'я погіршився, начальник управління виконання покарань в Міністерстві юстиції поінформував пані Беденашвілі про те, що її клієнт буде госпіталізований. Заявник не надав Суду інформації про цю останню госпіталізацію.

З огляду на матеріали, які були в розпорядженні Суду, він не вважає, що органи влади залишали без уваги або ж не приділяли належної уваги проблемі здоров'я пана Курашвілі. Навпаки, матеріали справи свідчать, що в кожному тривожному випадку вони вживали належних кроків для того, щоб надати заявнику відповідне лікування в умовах лікарні. За таких обставин скарга пана Курашвілі стосовно того, що органи влади піддавали його життя смертельній загрозі, є вочевидь необґрунтованою і має бути відхилена на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

е) Стосовно п. Георгадзе

Пан Георгадзе скаржився на те, що під час допиту, який відбувся відразу після його арешту 22 травня 1999 року, йому погрожували знищити його сім'ю, а також його били пластиковими пляшками, наповненими водою, та катували, використовуючи електричний струм телефонного апарату. Нарешті, впродовж трьох місяців, його тримали в ізоляції.

Суд передовсім відзначив, що остання скарга не є обґрунтованою, оскільки заявник не уточнив, в чому конкретно його умови перебування в ізоляції впродовж зазначеного періоду за своїм характером порушували статтю 3 Конвенції. Також із матеріалів справи не видно, щоб заявник звертався до відповідних органів влади з оскарженням цього положення перед тим, як звернутись до Європейського суду. За цих обставин, ця частина скарги має бути відхилена як вочевидь необґрунтована на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

В тому, що стосується стверджуваного поганого поводження, на даному етапі розгляду справи Суд не вважає, що він може висловитися стосовно прийнятності цієї частини скарги і вважає за необхідне надіслати повідомлення уряду відповідно до п. 2 b) статті 54 Регламенту Суду.

д) Стосовно пані Панджикідзе

Заявниця стверджує, що арешт її сина, а також те, в який спосіб було проведено розслідування порушеної проти нього кримінальної справи, стало причиною страждань її чоловіка і призвело, в кінцевому рахунку, до його смерті.

З огляду на матеріали, які присутні в справі, ніщо не дає підстав припускати, що по відношенню до подружжя заявниці держава несе відповідальність за ті негативні дії, за які державу може бути покарано на підставі порушення статей 2 та 3 Конвенції. Відтак, оскільки ці скарги заявниці є вочевидь необґрунтованими, вони мають бути відхилені на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

2. Стверджуване порушення статті 5 Конвенції

П. Панджикідзе, п. Курашвілі, п. Кантарія, та п. Георгадзе скаржились на те, що різні аспекти їхнього перебування в попередньому ув'язненні становили порушення пунктів 1, 2 та 3 статті 5 Конвенції. П. Панджикідзе посилався у зв'язку з цим також і на порушення пункту 4 статті 5. Окрім того, пан Панджикідзе та пан Георгадзе скаржились на те, що вони не мали ефективного засобу юридичного захисту для того, щоб отримати відшкодування відповідно до пункту 5 статті 5 та статті 13 Конвенції.

Ці положення передбачають наступне:

Стаття 5

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: (...);

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; (...).

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою службовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування».

Стаття 13

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

Суд відзначив, що 24 та 25 травня 1999 року суддя Верховного суду прийняв рішення про те, щоб застосувати попереднє ув'язнення щодо чотирьох зазначених заявників. З матеріалів справи не видно, щоб заявники оскаржували це рішення в палаті з кримінальних справ цього ж суду відповідно до пункту 1 b) статті 243 КПК. Відтак, вони не вичерпали національні засоби судового захисту відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції. В будь-якому випадку, попереднє ув'язнення, яке стало причиною оскарження, закінчилося 8 листопада

2001 року — в день, коли суд першої інстанції ухвалив вирок («Вемхоф проти Німеччини» (*Wemhoff c. Allemagne*), ухвала від 27 червня 1968 року, серія А, № 3, стор. 23, п. 9; «Ассанідзе проти Грузії» (*Assanidzé c. Géorgie*) [GC], № 71503/01, п. 190, CEDH 2004-...; «Давтян проти Грузії» — зазначена вище справа), а від цієї дати до 24 липня 2002 року — дня звернення до Європейського суду, минуло більше шести місяців.

З огляду на це різні скарги п. Панджикідзе, п. Курашвілі, п. Кантарія, та п. Георгадзе з посиланням на пункти 1, 2, 3 та 4 статті 5 Конвенції, є такими, що були подані із запізненням і тому вони відхиляються на підставі пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

В тому, що стосується скарг п. Панджикідзе та п. Георгадзе з посиланням на п. 5 статті 5 та статті 13 Конвенції, Суд нагадує, що стаття 5 створює *lex specialis* в тому, що стосується позбавлення свободи (див, окрім іншого, зазначену вище справу Шамаєва та 12 інших, п. 435) Відтак, немає необхідності в тому, щоб розглядати ці скарги також стосовно статті 13.

В тому, що стосується скарг на підставі пункту 5 статті 5 та статті 13 Конвенції, Суд нагадує, що за змістом цих положень право на відшкодування передбачає порушення одного з інших пунктів статті 5 Конвенції, яке перед цим було визнане або національною судовою інстанцією, або конвенційними органами («Шеракрак проти Франції» (*Cherakrak c. France*) (рішення), № 34076/96, рішення від 6 січня 2000 року; «N. C. проти Італії» (*N. C. c. Italie*) [GC], № 24952/94, пункт 49, CEDH 2002-X).

В цій справі жодна з національних інстанцій не визнала, що позбавлення свободи п. Панджикідзе та п. Георгадзе порушило статтю 5 Конвенції. Оскільки конвенційний контроль за законністю такого позбавлення свободи не підпадає під компетенцію Європейського суду (див. вище), то пункт 5 статті 5 не є застосовним в цій справі. Відповідно, ці скарги не відповідають *ratione materiae* положенням Конвенції і мають бути відхилені на підставі пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

3. Стверджуване порушення пункту 1 статті 6 Конвенції стосовно трьох перших заявників

П. Панджикідзе, п. Курашвілі та п. Кантарія скаржились на різні порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, який передбачає наступне:

Стаття 6

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який (...) встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення(...)».

Заявники також скаржились на використання в їхніх кримінальних справах аудіо- та відеозаписів, зроблених таємно та незаконно, і посилались у зв'язку із цим на статті 8 та 13 Конвенції.

а) Тривалість розслідування, незалежність органу розслідування та склад палати у кримінальних справах

З огляду на теперішній стан матеріалів справи Суд не вважає, що він може висловлюватись з приводу прийнятності цих скарг, і вважає за необхідне надіслати їх на комунікацію до уряду держави-відповідача відповідно до пункту 2 b) статті 52 Регламенту Суду.

б) Стосовно використання записів

Суд вважає, що скарга заявників на використання в якості обвинувачувального матеріалу оскаржуваних записів, в цілому, підпадає під сферу застосування статті 6 Конвенції (див. нижче п. 7).

і) Стосовно пана Панджикідзе

П. Панджикідзе стверджує, що записи здійснюваного по відношенню до нього аудіо- та відеоспостереження, які були зроблені з 22 березня по 24 квітня 1999 року і які вважались фрагментами обвинувачення в процесі попереднього слідства, не обговорювались на стадії ухвалення судового рішення, і він був позбавлений можливості оскаржити в судовому порядку їх використання з метою його обвинувачення.

З огляду на теперішній стан матеріалів справи Суд не вважає, що він може висловлюватись з приводу прийнятності цих скарг, і вважає за необхідне надіслати їх на комунікацію до уряду держави-відповідача відповідно до пункту 2 b) статті 52 Регламенту Суду.

ii) Стосовно пана Курашвілі та пана Кантарії

П. Курашвілі та п. Кантарія скаржились на те, що здійснені по відношенню до них записи (відповідно 3 та 13 березня 1999 року та 18 квітня 1999 року) були незаконними, оскільки вони були зроблені до часу, коли було порушено кримінальну справу, однак, незважаючи на це, вони були долучені до матеріалів справи та оприлюднені під час судового розгляду справи з метою обґрунтувати їхнє засудження.

Суд передовсім нагадує про те, що хоч Конвенція у своїй статті 6 гарантує право на справедливий судовий розгляд, але вона все ж таки сама по собі не визначає процедури прийнятності доказів, відтак, вирішення цього питання залежить передовсім від національного законодавства («Браччі проти Італії»

(*Bracci c. Italie*), № 36822/02, пункт 50 рішення від 13 жовтня 2005 року). Завдання Суду полягає виключно в тому, щоб встановити, чи зазначена процедура, що розглядається з врахуванням всіх її елементів, до яких належить і спосіб представлення доказів, носила справедливий характер, і чи були дотримані права обвинувачуваного («Де Лоренцо проти Італії» (*De Lorenzo c. Italie*), № 69264/01, рішення від 12 лютого 2004 року). Тому Суд не повинен в принципі та теоретично виключати можливість прийняття до уваги доказів, отриманих незаконним способом, зокрема, подібних тим, про які йдеться в цій справі («Шенк проти Швейцарії» (*Schenk c. Suisse*), ухвала від 12 липня 1988 року, серія А, № 140, пункти 45 та 46).

Суд зазначає, що в даній справі, всупереч твердженням заявників, дозвіл на здійснення записів до початку розслідування кримінальної справи не суперечив чинному на той час закону (пункти 2 та 3 статті 65 КПК). Відтак, не йдеться про докази, які були отримані незаконно. Однак заявники, в основу скарг яких було покладено, в основному, стверджуваний незаконний характер зазначених записів, не уточнили, в чому ж конкретно специфіка використання цих матеріалів на етапі розгляду справи в суді порушила їхнє право на справедливий судовий розгляд. На противагу пану Панджикідзе, вони не заперечували того, що ці записи були долучені до матеріалів справи та оприлюднені в ході судового розгляду справи. Оскільки їм надавали допомогу адвокати, які були призначені за їхнім вибором, заявникам було надано можливість оскаржити зміст цих записів та доречність їх використання в рамках змагального процесу. Однак жоден із двох зазначених заявників не вдався до такого оскарження.

За цих умов Суд вважає, що скаргам п. Курашвілі та п. Кантарії, зробленим з посиланням на порушення статті 6, бракує доказів, а відтак, вони мають бути відхилені на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції. З точки зору Суду, жодне питання не постає окремо під кутом статей 8 та 13 Конвенції.

4. Стверджуване порушення пункту 2 статті 6 Конвенції

П. Панджикідзе, п. Курашвілі та п. Кантарія стверджують, що 24 травня 1999 року високі посадові особи зробили по Першому національному каналу телебачення заяви, які порушують пункт 2 статті 6, який передбачає наступне:

«2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку».

З огляду на теперішній стан матеріалів справи Суд не вважає, що він може висловлюватись з приводу прийнятності цих скарг, і вважає за необхідне надіслати їх на комунікацію до уряду держави-відповідача відповідно до пункту 2 b) статті 52 Регламенту Суду.

5. Скарги перших трьох заявників з посиланням на підпункти а), с), d) та е) пункту 3 статті 6 Конвенції

Три перші заявники скаржились на різні порушення пункту 3 статті 6 Конвенції, у відповідних положеннях якої зазначено:

«3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

- а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причину обвинувачення, висунутого проти нього;
- б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;
- с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;
- d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;
- е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, — одержувати безоплатну допомогу перекладача».

Оскільки вимоги пункту 3 статті 6 представляють елементи загального поняття справедливого процесу, якому присвячений пункт 1 цієї ж статті, Суд розглядає скарги заявників з посиланням на обидва ці тексти, взяті в поєднанні (див, серед багатьох інших, «Люка проти Італії» (*Lucà c. Italie*), № 33354/96, пункт 37, CEDH 2001-II).

а) Скарги п. Панджикідзе та п. Кантарії з посиланням на підпункт а) пункту 3 статті 6 Конвенції

П. Панджикідзе та п. Кантарія скаржились на те, що впродовж певного часу їх не інформували про висунуті проти них обвинувачення.

Суд нагадує про те, що положеннями підпункту а) пункту 3 статті 6 Конвенції визнається право обвинувачуваного не лише бути поінформованим про причину обвинувачення, тобто про матеріальні підстави, які висуваються в якості обвинувачення і на яких ґрунтується обвинувачення, але також і про правову оцінку таких фактів, і проінформований він має бути «негайно» і «детально». В кримінальному процесі точна і повна інформація з приводу обвинувачення, яке висувається обвинуваченому, є важливою умовою справедливого судового процесу. Однак положення підпункту а) пункту 3 статті 6 Конвенції не визначають в жодному вигляді способу, в який обвинувачувана особа повинна бути поінформована про природу та про причину висунутих

проти неї обвинувачень («Маточчя проти Італії» (*Mattoccia c. Italie*), № 23969/94, пункт 59, CEDH 2000-IX).

В цій справі Суд відзначив, що п. Панджикідзе та п. Кантарія були заарештовані 22 травня 1999 року о 14.30 та о 13.00 відповідно. О 17.00 пану Панджикідзе були пред'явлені обвинувачення в зраді у формі заколоту, спробі та підготовці вчинення терористичного акту, організації незаконного озброєного угруповання, участі в цьому угрупованні, незаконній купівлі, приховуванні, носінні та перевезенні зброї і його було вперше допитано як обвинуваченого в присутності призначеного адвоката. Стосовно пана Кантарії, йому були пред'явлені такі ж обвинувачення після того, як він опинився в комісаріаті поліції о 17.00. Вперше його було допитано в якості обвинуваченого в ніч з 22 на 23 травня 1999 року. Суд зазначає, що лише після того, як їм було пред'явлено обвинувачення, пан Панджикідзе і пан Кантарія були офіційно поінформовані про те, що проти них було порушено кримінальну справу, а також про правові та фактологічні підстави висунутих проти них обвинувачень. Пан Панджикідзе зовсім не заперечує, що ця інформація стала йому доступною біля 17.00 в день, коли його було заарештовано, тоді як пан Кантарія скаржиться на те, що він не отримав такої інформації тоді, коли його було заарештовано. Залишаючи осторонь питання про те, що така скарга може підпадати під сферу дії пункту 2 статті 5 Конвенції (див. вище пункт 2), Суд відзначає, що п. Панджикідзе та п. Кантарія були поінформовані про висунуті проти них обвинувачення, як тільки ці обвинувачення були зібрані, встановлені та сформульовані уповноваженими органами, навіть якщо це й відбулось через кілька годин після їхнього арешту. Відтак ці заявники відповідно не мали підстав стверджувати, що вони не отримали цю інформацію «негайно». З матеріалів справи також не видно, щоб інформація, яку надали державні органи, не була достатньо чіткою або детальною для підготовки захисту заявників («Пелісьє та Сассі проти Франції» (*Pélissier et Sassi c. France* [GC]), № 25444/94, пункт 54, CEDH 1999-II), і що форма, в якій було зроблено повідомлення, в якийсь спосіб порушувала («Камасінські проти Австрії» (*Kamasinski c. Autriche*), ухвала від 19 грудня 1989 року, Серія А, № 168, стор. 36–37, пункт 79) — навіть ще до того, як справу було передано на розгляд судді — справедливий характер судової процедури за змістом пункту 1 статті 6 Конвенції («Мамач та інші проти Туреччини» (*Mağaç et autres c. Turquie*), №№ 29486/95, 29487/95 та 29853/96, пункт 46, рішення від 20 квітня 2004 року).

За цих умов Суд ухвалює, що скаргам п. Курашвілі та п. Кантарії, зробленим з посиланням на порушення пункту 1 а) статті 6, бракує доказів, і відхиляє їх на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

б) Скарги трьох перших заявників з посиланням на підпункт с) пункту 3 статті 6 Конвенції

Три перші заявники скаржились на те, що відповідно до чинного на той час національного законодавства, вони не могли мати доступу до адвоката, якого вони б могли обрати на власний вибір. В той же час, вони були змушені, відповідно, користуватись допомогою адвокатів за призначенням. Окрім цього, пан Курашвілі скаржився також на відмову слідчого надати допуск на участь в процесі пані Беденашвілі.

З огляду на теперішній стан матеріалів справи Суд не вважає, що він може висловлюватись з приводу прийнятності цих скарг, і вважає за необхідне надіслати їх на комунікацію до уряду держави-відповідача відповідно до пункту 2 б) статті 52 Регламенту Суду.

с) Скарги п. Панджикідзе та п. Кантарії з посиланням на підпункт d) пункту 3 статті 6 Конвенції

П. Панджикідзе скаржився на те, що йому не вдалось досягнути того, щоб були опитані члени його сім'ї. Надаючи протоколи судових засідань, під час яких п. Надірадзе, п. Себіскверадзе, п. Чавгулідзе та п. Дохнадзе, свідки обвинувачення, були допитані в суді першої інстанції, п. Панджикідзе та п. Кантарія наголошували на тому, що прокурор ставив їм спонукальні питання, диктуючи інколи відповіді. Окрім того, заявники стверджували, що оголошення про відсутність складу злочину у діях цих осіб, а також в діях п. Рамазашвілі та п. Карчаулі, було зроблено через те, що вони дали свідчення проти них.

i) Стосовно пана Панджикідзе

З огляду на теперішній стан матеріалів справи Суд не вважає, що він може висловлюватись з приводу прийнятності скарг пана Панджикідзе з посиланням на порушення підпункту d) пункту 3 статті 6 (щодо членів сім'ї), і вважає за необхідне надіслати їх на комунікацію до уряду держави-відповідача відповідно до пункту 2 б) статті 52 Регламенту Суду.

ii) Стосовно п. Панджикідзе та п. Кантарії

Суд передовсім зазначив, що заявники не надали жодних реальних доказів тому, що панам Рамазашвілі, Надірадзе, Карчаулі, Дохнадзе, Чавгулідзе та Себіскверадзе, службовцям Міністерства безпеки, було оголошено на початковій стадії судового розгляду справи про відсутність складу злочину у їхніх діях через те, що вони дадуть свідчення проти заявників. Навпаки, з матеріалів справи чітко видно, що після того, як їх було допитано слідчими органами через те, що їх підозрювали в змові з п. Панджикідзе та п. Кантарією, їм

було оголошено про відсутність складу злочину 2 травня та 27 грудня 1999 року на тій підставі, що вони своєчасно попередили органи безпеки, не дозволивши втягнути себе до антидержавної діяльності. Заявники не оскаржували підставності рішення про відсутність складу злочину та не заперечували той факт, що ці особи справді негайно поінформували своє керівництво про їхні контакти із заявниками. Наприклад, в матеріалах справи представлені копії доповідей, які надіслав до Міністерства безпеки п. Чавгулідзе 1 та 19 квітня 1999 року, 19 квітня 1999 року п. Себіскверадзе та 17 травня 1999 року п. Надірадзе, що мало місце до того, як 22 травня 1999 року заявників було заарештовано. З інших матеріалів справи видно, що п. Рамазашвілі доповідав 4 та 20 березня 1999 року керівництву Міністерства про діяльність заявників.

За цих умов Суд не вважає доведеним, що зазначеним особам було оголошено про відсутність складу злочину у їхніх діях через те, що вони дали свідчення проти заявників.

Що стосується умов, за яких ці особи були допитані в суді першої інстанції в якості свідків обвинувачення, Суд відзначає, що п. Панджикідзе не надав ані відповідного протоколу, ані жодного іншого документа, який би підтверджував його скаргу щодо пана Карчаулі та пана Рамазашвілі, він обмежився твердженнями про те, що під час судового слухання на них здійснювався вплив з боку Міністерства безпеки.

Навпаки, з протоколів судових засідань колегії у кримінальних справах видно, що під час заслуховування п. Себіскверадзе та п. Чавгулідзе адвокати заявників висловили застереження проти двох запитань, які ставила прокуратура, з яких лише одне було розцінене головою колегії як спонукальне. Обидва запитання прокурора були відхилені. В одному з епізодів один із підсудних висловив протест на дії прокурора, який, на його думку, кивком голови схвалив відповідь п. Себіскверадзе на поставлене адвокатом запитання. В той же час проти цього заперечив п. Себіскверадзе, стверджуючи, що він навіть не помітив цей оспорований знак. Прокурор пояснив, що його жест згоди був адресований одному з адвокатів, а не свідку. Протокол заслуховування п. Себіскверадзе дозволяє виокремити зауваження п. Панджикідзе, в якому він зазначав, що свідок на диво легко відповідав на запитання прокурора, аніж на запитання, які ставили адвокати. Прокурор зауважив, що він жодним чином за це не відповідає.

Таким чином Суд встановив, що єдине запитання, яке голова колегії визнав спонукальним, було відхилене. Після того, як було вивчено протоколи, які мають відношення до справи, Суд не віднайшов жодного іншого запитання, яке можна було б розцінювати як спонукальне і проти якого було б висловлено заперечення з боку заявників. Суд також не вважає доведеним, що кивок головою прокурора спонукав п. Себіскверадзе надати відповідь, яку хотіло б почути обвинувачення, або ж що цей оскаржуваний жест порушив

принцип рівності сторін в цьому конкретному судовому процесі. Нарешті, на думку Суду, той факт, що свідок відповідав швидше на запитання прокурора, не вказує — за відсутності доказів протилежного — на те, що відповіді були продиктовані прокурором.

В тому, що стосується допитів п. Надірадзе та п. Дохнадзе, то з протоколів судових засідань не видно, щоб ці особи відчували на собі певний вплив когось із прокурорів, або ж що прокурори ставили їм спонукальні запитання. Заявники та їхні адвокати брали участь у цих допитах, і жодного разу вони не висловили застереження, протестуючи проти потенційно спонукального характеру оскаржуваних запитань.

Крім того, з матеріалів справи не видно, щоб п. Панджикідзе та п. Кантарія скористались своїм правом, передбаченим в статті 455 КПК, і зробили запит щодо виправлення інформації, яка вміщена в зазначених протоколах. Жодного разу вони також не піддавали сумніву правдивість цих документів під час розгляду справи в Європейському суді.

З огляду на викладене вище Суд вважає, що скаргам п. Панджикідзе та п. Кантарії, зробленим з посиланням на порушення пункту 3 d) статті 6 Конвенції, вочевидь бракує доказів, і вони мають бути відхилені на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

d) Скарги п. Курашвілі з посиланням на підпункт е) пункту 3 статті 6 Конвенції

П. Курашвілі стверджував, що він повинен був отримувати допомогу російськомовного перекладача з огляду на те, що він провів роки навчання і жив в Росії впродовж 29 років.

Суд передовсім зазначає, що в матеріалах справи немає запиту заявника до відповідних органів з клопотанням про забезпечення його перекладачем. Окрім того, ніщо не дає підстави вважати, що відсутність володіння грузинською мовою паном Курашвілі, який був державним службовцем в Грузії та генералом грузинської армії, не впала б в очі органів, які займалися цією справою (*mutatis mutandis*, зазначена вище справа Камасінські (*Kamasinski*), пункт 65). Насправді зізнання, які пан Курашвілі надіслав 24 травня 1999 року до Міністерства внутрішніх справ були написані ним особисто грузинською мовою. Текст цього написаного від руки документа зовсім не дає підстави вважати, що його автор мав якісь труднощі у формулюванні думок або ж у побудові фраз, які видаються абсолютно зрозумілими. З матеріалів справи також не видно, що пану Курашвілі було складно, коли допити, які відбувались в присутності пані Гоксадзе, адвоката, якого він обрав на свій вибір і яка надавала йому допомогу починаючи з 25 травня 1999 року, проводились грузинською мовою (див., наприклад, протокол допиту від 4 червня 1999 року). Є

цілком очевидним, що пані Гоксадзе, так само, як і пані Беденашвілі, яка допомагала заявнику під час розгляду справи в суді, впродовж всієї процедури розслідування та розгляду справи, забезпечували захист пана Курашвілі цією мовою. З матеріалів справи не видно, щоб заявник заперечував проти цього, або ж висловлював побажання призначити іншого адвоката, який міг би забезпечувати адвокатську допомогу російською мовою під час розслідування та розгляду справи.

З огляду на викладене вище, Суд вважає, що скарга пана Курашвілі з посиланням на підпункт е) пункту 3 статті 6 Конвенції, є вочевидь безпідставною і вона має бути відхилена на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

6) Скарги п. Георгадзе, п. Мелікідзе та п. Надірадзе з посиланням на порушення статті 6 Конвенції

Суд нагадує, що встановлення того, чи процедура відбувається відповідно до вимог справедливого процесу, має здійснюватись на основі оцінювання зазначеної процедури, яка розглядається комплексно («Беркуш проти Франції» (*Berkouche c. France*), № 71047/01, пункт 53, рішення від 25 травня 2005 року). Суд також нагадує про те, що пункт 1 статті 35 Конвенції має своєю кінцевою метою надати державам-сторонам можливість запобігти порушенням або виправити порушення, в яких їх обвинувачують, ще до того, як заяви про ці порушення будуть надіслані до Європейського суду. Відтак, скарга, яку мають намір викласти в такій заяві, перед тим має бути оскаржена перед відповідними національними судовими органами, як мінімум, в основних пунктах, відповідно до встановлених національним правом форм та термінів (див. окрім іншого, «Ях'яуї проти Франції» (*Yahiaoui c. France*), № 30962/96, пункт 31, рішення від 20 січня 2000 року).

В цій справі зазначені заявники не вдалися до передбаченого статтею 547 КПК касаційного оскарження їхнього засудження 8 листопада 2001 року судом першої інстанції. З цього постає, що вони не вичерпали засоби захисту на національному рівні. Сукупність їхніх різних скарг з посиланням на порушення статті 6 Конвенції, в тому числі й скарга пана Георгадзе щодо використання для його обвинувачення записів із результатами здійснюваного по відношенню до нього аудіоспостереження, має бути відхилена на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

7) Скарги з посиланням на порушення статті 8 Конвенції

П. Панджикідзе, п. Курашвілі, п. Кантарія та п. Георгадзе заявляли про різні порушення статті 8 Конвенції, у відповідних положеннях якої зазначено:

- «1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, (...).
2. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права, за винятком випадків коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної ... безпеки, (...), для запобігання заворушенням чи злочинам, (...)».

По-перше, п. Панджикідзе, п. Курашвілі, п. Кантарія та п. Георгадзе поставили під сумнів те, в який спосіб було використано в ході судового розслідування справи записи із результатами здійснюваного по відношенню до них спостереження, так само як і відсутність можливості оскаржити це. Суд вважає, що за своєю суттю ці скарги належать до сфери застосування статті 6 Конвенції та вирішує розглянути їх в світлі положень цієї статті (див. вище пункти з 3 по 6 *in fine*).

По-друге, п. Панджикідзе, п. Курашвілі та п. Кантарія оскаржували той факт, що частина зазначених записів (з 22 березня по 24 квітня 1999 року; 3 та 13 березня 1999 року; 18 квітня 1999 року, відповідно) була зроблена до того, як було порушено кримінальну справу.

Суд передовсім знову нагадав про те, що надання дозволу на здійснення таких записів до того, як було порушено кримінальну справу, не суперечило чинному на той час законодавству (пункти 2 та 3 статті 65 КПК). Як би там не було, рішення про надання дозволу на здійснення записів були ухвалені у випадку п. Панджикідзе — 16 березня та 6 квітня 1999 року, та у випадку п. Курашвілі — 8 жовтня 1998 року, 8 січня, 26 лютого та 7 травня 1999 року. У випадку пана Кантарії судові рішення, яким було надано законного характеру *a posteriori* записам, що були зроблені 18 квітня 1999 року, було ухвалене 19 квітня 1999 року. Ці рішення не могли бути оскаржені відповідно до національного законодавства (пункт 4 статті 65 КПК). Суд посилається на свою практику, відповідно до якої в разі відсутності можливості оскарження в національних судових інстанціях відлік шестимісячного терміну відраховується від дати дії, що оскаржується в заяві («Ондер проти Туреччини» (*Onder c. Turquie*), № 39813/98, рішення від 10 липня 2001 року). Оскільки Суд отримав заяву 24 липня 2002 року, вже після того, як сплив шестимісячний термін після прийняття зазначених вище рішень, а також після здійснення записів, які дозволялось зробити відповідно до цих рішень, такі скарги є запізненими і вони мають бути відхилені на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

По-третє, п. Панджикідзе, п. Курашвілі, п. Кантарія та п. Георгадзе висловлювали занепокоєння з приводу використання поза процедурою кримінального судочинства записів із результатами здійснюваного по відношенню до них спостереження, що завдало їм шкоди. Однак, вони ніколи не зазначали, в чому полягає суть їхніх побоювань, обмежуючись лише посиланням на потенційну шкоду від такого використання. Як би там не було, цілком припускаючи, що перехоплювання приватних телефонних розмов та зберігання записів цих роз-

мов може, на загал, викликати занепокоєння з огляду на можливе порушення статті 8 Конвенції («Новак проти Чехії» (*Novak c. Tchéquie*), № 56525/00, рішення від 13 листопада 2003 року), Суд нагадує про те, що зазначені заявники втратили можливість чітко та по суті оскаржити в національних судових інстанціях свою скаргу з посиланням на це положення («Азінас проти Кіпру» (*Azinas c. Chypre*), [GC], № 56679/00, пункти 38 та 41, CEDH 2004-...).

Відповідно, ця частина заяви характеризується невичерпанням засобів захисту на національному рівні, і, відтак, вона має бути відхилена на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

Подібно виглядає і ситуація зі скарг п. Курашвілі, п. Кантарії та п. Георгадзе, які скаржились на те, що зміст оскаржуваних записів був оприлюднений під час судових засідань. Ця частина заяви також має бути відхилена на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

8) Скарги з посиланням на порушення статті 10 Конвенції

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, п. Панджикідзе та п. Курашвілі стверджували, що вони зазнали кримінального переслідування через своє невдоволення, яке вони висловлювали у різній формі, тогочасною владою.

Суд знов нагадує про викладені вище свої доводи та відзначає, що зазначені заявники не задовольнили умову вичерпання національних засобів судового захисту. Тому їхня скарга з посиланням на порушення статті 10 має бути відхилена на підставі застосування пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД ОДНОГОЛОСНО

Відкладає розгляд скарги pana Георгадзе з посиланням на порушення статті 3 Конвенції (стосовно жорстокого поводження), скарг pana Панджикідзе з посиланням на порушення пунктів 1, 2 та 3 с) і d) Конвенції (щодо членів сім'ї), а також скарги pana Курашвілі та pana Кантарії з посиланням на порушення пунктів 1 (за винятком використання аудіо- та відеозаписів), 2 та 3 с) Конвенції;

Визнає заяву непринятною в іншій частині.

Підпис: Ж.-П. Коста,
Голова Суду

Підпис: С. Найсміт,
Заступник секретаря секції